

2018/02/14 – ΓΝΩΜΑΤΕΥΣΗ Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ

Αξιότιμε κε καθηγητά

Σας παρακαλούμε να μας στείλετε σύντομη διευκρίνιση επί των παρακάτω αποριών μας:

Στον πίνακα «Λέξεις με προβλήματα ορθογραφίας» υπάρχει το λήμμα –αίνω (βαθαίνω) αντί –ένω. Θεωρείται ότι όλα τα ρήματα που γράφονται σήμερα με κατάληξη –αίνω γράφονταν παλαιότερα με κατάληξη –ένω;

Στο λήμμα ευρύνοια υπάρχει το υπολήμμα ευρύνους, -ους, -ουν. Η γενική ενικού του αρσενικού είναι «του ευρύνου» ή «του ευρύνοος»;

Θεωρείται ορθή η προστακτική άπελθε, είσελθε, έπελθε, έξελθε, επάνελθε, κάτελθε, μέτελθε, πάρελθε, περίελθε, πρόελθε, πρόσελθε κλπ. των σύνθετων εμπρόθετων ρημάτων με β' συνθετικό το –έρχομαι;

Στο ρήμα προπίνω θεωρείται ορθή η προστακτική προπιές;

Τα ρήματα θεούμαι, ογκούμαι, ορχούμαι και ψιλούμαι σχηματίζουν το β' πληθ. πρόσωπο ενεστώτα σε –στε ή σε –σθε; Ποιοι είναι οι κλιτικοί τύποι που προκύπτουν σε όλα τα πρόσωπα ενικού και πληθυντικού στον παρατατικό των ανωτέρω τεσσάρων ρημάτων; Ακολουθούμε το κλιτικό παράδειγμα (ε)δικαιούμην, (ε)δικαιούσο, (ε)δικαιούτο, (ε)δικαιούμεθα, (ε)δικαιούσθε, (ε)δικαιούντο;

Το λήμμα κορωνίδα θεωρείται (σύμφωνα με τη γραμματική) παράγωγο του κορώνα (κορόνα) ή απλώς θεωρούνται ομόρριζες λέξεις;

Το λήμμα μιλέδη (μυλαίδη) θεωρείται (σύμφωνα με τη γραμματική) παράγωγο του λέδη (λαίδη);

Στο λήμμα πασόκος (ο), πασόκα (η) η επισήμανση «χωρίς γενική πληθυντικού» αφορά μόνο στο θηλυκό ή και στα δύο γένη;

Το ρήμα αβγοβολώ που βρίσκεται στο υποσέλιδο χωρίς κλιτικές πληροφορίες, σχηματίζει το β' πρόσωπο ενικού σε –άς ή σε –είς;

Θεωρείται ορθός ο παρατατικός σε –ούσα, -ούσες, -ούσε, -ούσαμε, -ούσατε, -ούσαν(ε) των ρημάτων αξιώ, απαξιώ, αροτριώ, βεβαιώ, δηλώ, δηώ, διαβεβαιώ, διαβιώ, εγκυστώ, ζηλώ, κοινοβιώ, πληρώ, σκολιώ; Το ζηλώ δίδεται με αόριστο εζήλωσα, άρα παρατατικός εζηλούσα, δηλαδή υποχρεωτικά με το ε-;

Θεωρούνται ορθές οι ενεργητικές μετοχές των ανωτέρω αρχαιοπρεπών ρημάτων αξιώντας, απαξιώντας, δηλώντας, πληρώντας κλπ.;

Θεωρούνται ορθές οι μετοχές των αρχαιοπρεπών ρημάτων αινώ και αιτώ «αιμώντας και αιτώντας»;

Στο ρήμα εγχέω δίδεται αόριστος παθητικής φωνής εγχύθηκα. Ο παρατατικός της παθητικής είναι εγχεόμουν ή εγχυνόμουν;

Στο ρήμα εκλείπω (αόριστος εξέλιπα) θεωρείται ορθό να προκύψει ο κλιτικός τύπος «έκλιπε» ως προστακτική αορίστου;

Τα ρήματα κείρομαι, δέρνομαι, μαίνομαι, σήπομαι σύμφωνα με το λεξικό «για το σχολείο και το γραφείο» σχηματίζουν αόριστο κατά το Ρ39 («φθείρομαι», δηλαδή εφθάρην). Θεωρούνται ορθοί οι τύποι εκάρην, εδάρην, εμάνην, εσάπην; Θεωρούνται ορθές οι υποτακτικές να καρώ, να δαρώ, να μανώ, να σαπώ;

Στο ρήμα φύω θεωρείται ορθός ο παρατατικός έφουα, έφυες κλπ.; Στην παθητική φωνή θεωρείται σωστός ο παρατατικός φυόμουν, φυόσουν κλπ.;

Στο λήμμα ράβδωση δίδεται το υπολήμμα ραβδώνω. Ο αόριστος δεν δίδεται. Θεωρείται ορθό το ράβδωσα;

Στο λήμμα άλγος δίδεται το υπολήμμα αλγώ. Ο αόριστος δεν δίδεται. Θεωρείται ορθό το άλγησα;

Στο ρήμα υπάρχω θεωρούνται ορθές οι προστακτικές αορίστου «ύπαρξε και υπάρχτε»;

Στα ρήματα ραίνω, ρέω, ράπτω, ρίπτω (αόρ. έρρανα, έρρευσα, έραψα, έρριψα) εάν προστεθεί το πρόθεμα ξανα- και ακολουθώντας το παράδειγμα ξαναγίνομαι – ξανάγινα (χωρίς το -έ-) προκύπτει το ξανάρανα ή το ξανάρρανα (δηλαδή το σωστό είναι με ένα ή με δύο ρ);

Το λήμμα τζόγια (στη φράση «τζόγια μου!» κ. «τζογούλα μου!») είναι άκλιτο ή θεωρείται ότι κλίνεται κανονικά;

Στο ρήμα ξέω θεωρείται ορθός ο παρατατικός έξεα, έξεες κλπ.; Τα αρχαιοπρεπή ρήματα (π.χ. κείρω, μέλπω, νήθω, νήφω, νεοσσεύω, κορεννύω, ρέγχω, ρεγχάζω κλπ.) θεωρείται ορθό να σχηματίζουν παρατατικό έκειρα, έμελπα, ένηθα ένηφα, νεόσσευα, κορέννυα, έρεγχα, ρέγχαζα κλπ.;

Στα αρχαιοπρεπή ρήματα κείρομαι και κήδομαι θεωρείται ορθός ο παρατατικός της παθητικής φωνής κειρόμουν και κηδόμουν;

Στα αρχαιοπρεπή ρήματα κείρω, νεοσσεύω, λείχω, λιμώπτω, νήθω, ρέγχω κλπ. θεωρείται ορθή η προστακτική ενεστώτα κείρε, νεόσσευε, λείχε, λίμωπτε, νήθε, ρέγχε κλπ.;

Θεωρούνται ορθές οι μετοχές κείροντας, νήθοντας, μέλποντας κλπ. των ανωτέρω αρχαιοπρεπών ρημάτων;

Στο λήμμα «σιτηρό» δίδεται η επισήμανση «μόνο στον πληθυντικό». Θεωρείται ορθός ο τύπος «σιτηρό»; Εάν ναι, τότε θεωρείται ορθή και η γενική «σιτηρού»;

Το λήμμα άμπρα κατάμπρα κ. αμπρακατάμπρα θεωρείται ξένη άκλιτη λέξη ή ελληνική καθαλιστική άκλιτη λέξη;

Στο λήμμα δέντρο κ. δένδρο δίδεται στο ερμήνευμα με έντονους χαρακτήρες (bold) η φράση «δέντρο, το διάγραμμα». Είναι σωστή η λέξη διάγραμμα (με ένα μ) ή ευθύνεται ο δαίμων του τυπογραφείου;

Σας ευχαριστούμε θερμά

Μετά τιμής
Εκ μέρους του Διοικητικού Συμβουλίου
της Πανελληνίας Ένωσης Σκραμπλ
Ο Πρόεδρος
Μυρσίνης Θράσος

Αγαπητέ κ. Μυρσίνη,

Σάς στέλνω τις απαντήσεις στα πολλά ερωτήματά σας μαζί με κάποιες γενικές αρχές. Στο μέλλον –λόγω τού όγκου των υποχρεώσεών μου- παρακαλώ, αν χρειασθεί, να θέτετε λίγες και συγκεκριμένες ερωτήσεις. Το ότι αγαπάτε τη γλώσσα είναι ο λόγος που θέλω να βοηθήσω όσο και όπως μπορώ.

Εκτιμούμε ιδιαίτερα ότι χρησιμοποιείτε το *Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (Δ΄ έκδοση: 2012) ως σύμβουλο και οδηγό.

Μερικοί παράγοντες που είναι καλό να έχετε κατά νου, προτού εξεταστούν λεπτομερέστερα οι απορίες σας, είναι οι εξής:

1) Δεν ανήκουν όλοι οι τύποι μιας λέξης **στην ίδια συγχρονία**. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το λόγιο ή και αρχαϊκό λεξιλόγιο της Νέας Ελληνικής. Παραδείγματος χάριν, ενώ το ρ. *σήπομαι* θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στον ενεστώτα ή στον παρατατικό υπό ορισμένες συνθήκες, οι συνοπτικοί τύποι όπως *έσάπην*, *-ης*, *-η...*, *σαπῶ* κτλ. ανήκουν στην Αρχαία Ελληνική.

2) Αρκετές λέξεις έχουν **ελλειπτικό κλιτικό παράδειγμα**, δηλ. δεν χρησιμοποιούνται σε όλους τους τύπους (πτώσεις, χρόνους ή πρόσωπα). Παραδείγματος χάριν, ρήματα όπως τα *έρπω*, *ρέπω* κτλ. δεν σχηματίζουν συνοπτικούς τύπους (αορίστου).

3) Ορισμένοι πραγματολογικοί και σημασιολογικοί παράγοντες κάνουν κάποιους τύπους να φαίνονται **αφύσικοι** ή και εσφαλμένοι (π.χ. *προπιές*, *νεόσσευα*), όχι για γλωσσικό-συστηματικό λόγο, αλλά επειδή δεν υπάρχουν πραγματολογικές-επικοινωνιακές συνθήκες μέσα στις οποίες να εκφωνούνται. Σε αυτές τις περιπτώσεις, αποτελεί προσωπική απόφαση αν οι δυνητικά ορθοί τύποι μπορούν να γίνουν αποδεκτοί, παρ' ότι στην πραγματικότητα δεν χρησιμοποιούνται.

Εν ολίγοις, θα μπορούσε να λεχθεί ότι οι γραμματικές πληροφορίες που υπάρχουν στο *Λεξικό* μπορούν να βοηθήσουν καθοριστικά, μόνο όταν πρόκειται για περιπτώσεις ξεκάθαρων γραμματικών λαθών. Σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το πλαίσιο αποδεκτότητας μπορείτε να βρείτε στη γραμματική μας (Γ. Μπαμπινιώτη, 2017: *Σύγχρονη σχολική γραμματική για όλους*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας).

Οι απαντήσεις στις 30 ερωτήσεις που υποβάλατε έχουν ως εξής:

1. Τα μόνα ρήματα σε /έπο/ που γράφονται με <ε> είναι τα *δένω*, *μένω*, *πλένω* (και σύνθετα), καθώς και τα λόγια *αποσβένω*, *κατασβένω* και τα λαϊκά *κρένω*, *ψένω*. Όλα τα υπόλοιπα γράφονται με <αι>, είτε είναι αρχαία (π.χ. *κραδαίνω*, *σημαίνω*) είτε μεταπλασμένα που σχηματίστηκαν αργότερα αναλογικά (π.χ. *πηγαίνω*, *βαθαίνω*, *ανασαίνω*)¹.
2. Το επίθετο *ευρύνους* (όπως και τα υπόλοιπα σύνθετα τού *-νους*, π.χ. *αγχί-νους*, *σύν-νους*, *οξύ-νους*) σχηματίζει γενική *ευρύνου*.
3. Οι προστακτικές *άπελθε*, *έξελθε*, *κάτελθε*, *πρόσελθε*, *σύνελθε* κτλ. είναι γραμματικά σωστές. Ωστόσο, δεν είναι όλες εύχρηστες, π.χ. *πρόελθε* (;), *περίελθε* (;) κ.ά.
4. Ο τύπος *προπιές*, αν και φαίνεται γραμματικά σωστός, ακούεται αφύσικος και δύσκολα θα μπορούσε να ειπωθεί ή να γραφτεί.
5. Τα ρήματα *ορχούμαι*, *ψιλούμαι* σχηματίζουν β' πληθυντικό πρόσωπο σε *-σθε* ως αρχαιοπρεπή (τα ρ. *θεούμαι*, *ογκούμαι* δεν είναι του νεοελληνικού λεξιλογίου). Ο παρατατικός είναι δύσχρηστος· συνήθως χρησιμοποιούνται μόνο οι τύποι γ'

---

¹ Ανάλυση του φαινομένου μπορείτε να βρείτε στο *Λεξικό των δυσκολιών και των λαθών* (Αθήνα 2014: Κέντρο Λεξικολογίας, σελ. 91-92).

ενικού και γ' πληθυντικού προσώπου: *ορχείτο, ορχούνται / -αν, (ε)ψιλούτο, (ε)ψιλούντο / -αν².*

6. Η κλίση τού παρατατικού τού ρ. *δικαιούμαι* είναι σωστή, όπως την παραθέσατε. Εντούτοις, είναι αποδεκτός και ο τύπος *δικαιούνταν*.
7. Η λ. *κορωνίδα* (αρχ. *κορωνίς*) προέρχεται από το αρχ. *κορώνη*, ενώ ο τύπος *κορώννα* είναι αντιδάνειο (έχουν μεσολαβήσει τύποι τής Ιταλικής και της Λατινικής) με απώτερη αναγωγή στο αρχ. *κορώνη*. Συνεπώς, οι δύο λέξεις είναι ομόριζες.
8. Η λ. *μιλέδη/μυλαίδη* δεν είναι παράγωγο του *λέδη/λαίδη*, αλλά μεταφορά τού γαλλ. *milady* < αγγλ. *my lady*.
9. Στο λ. *πασόκος (ο), πασόκα (η)* η επισήμανση «χωρίς γενική πληθυντικού» αναφέρεται μόνο στο θηλυκό.
10. Το ρήμα *αβγοβολώ*, ως σπάνιο λαϊκό, κλίνεται κατά τη B1 συζυγία σε *-άς, -ά...* (αντί των λόγιων συνθέτων, που κλίνονται κατά τη B2 συζυγία σε *-είς, -εί...*, π.χ. *λιθοβολώ, πυροβολώ* κ.ά.).
11. Οι παρατατικοί σε *-ούσα* των ρημάτων που αναφέρετε (π.χ. *αξιώ, βεβαιώ, διαβιώ, πληρώ*) είναι σωστοί. Εντούτοις, κάποια ρήματα δεν χρησιμοποιούνται καθόλου στη Νέα Ελληνική (π.χ. *εγκυστώ, σκολιώ*), ενώ άλλα είναι εξαιρετικώς δύσχρηστα (π.χ. *δηώ, κοινοβιώ*).
12. Στον παρατατικό *(ε)ζηλούσα*, όπως και σε παρόμοιες περιπτώσεις, η άτονη αύξηση είναι προαιρετική και σπάνια.
13. Οι γερονδιακοί τύποι (προερχόμενοι από μετοχές ενεστώτα) *απαξιώντας, πληρώντας, αροτριώντας* κ.ά. είναι σωστοί, αν και όχι όλοι εύχρηστοι.
14. Σωστοί είναι επίσης οι τύποι *αινώντας, αιτώντας*.
15. Ο μεσοπαθητικός παρατατικός τού *εγχεώ* είναι *εγχεόμουν*² ο τύπος *εγχνόμουν* θα ανήκε στο ρήμα *εγχνύω*.
16. Ο τύπος *έκλιπε* ως συνοπτική προστακτική είναι δυνητικά σωστός, αλλά ανύπαρκτος στη Νέα Ελληνική.
17. Οι συνοπτικοί τύποι των *κείρομαι, δέρνομαι, μαίνομαι, σήπομαι*, στους οποίους αναφέρεστε, προέρχονται από τον αρχαίο παθητικό αόριστο β' και είναι γραμματικά σωστοί. Εντούτοις, τύποι όπως *εσάπην, σαπώ...* είναι στην πραγματικότητα ανύπαρκτοι στη Νέα Ελληνική.
18. Του ρήματος *φύω* χρησιμοποιείται μόνο ο μεσοπαθητικός τύπος στη Νέα Ελληνική: *φύομαι*. Λόγω και της σημασίας τού ρήματος, εύχρηστα είναι ουσιαστικά μόνο το γ' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο (ενεστώτα και παρατατικού).
19. Ο τύπος *ράβδωσα* είναι γραμματικά σωστός, αν και δύσχρηστος.
20. Ο τύπος *άλγησα* είναι γραμματικά σωστός (αρχ. *ἄλγησα*), αλλά ανύπαρκτος στη Νέα Ελληνική.
21. Οι συνοπτικές προστακτικές *ύπαρξε, υπάρξτε* είναι γραμματικά σωστές, αλλά ο τύπος τού ενικού είναι δύσχρηστος.
22. Στα ρήματα *ραίνω, ρέω, ρίπτω, ράπτω*, όταν συντεθούν με το λεξικό πρόθεμα *ξανα-*, δεν διπλασιάζεται το *-ρ-* στον αρμό τής σύνθεσης, επειδή πρόκειται για μη λόγιο πρόθεμα. Συνεπώς: *ξαναρέω, ξαναραίνω*. Ότι πρόκειται για λαϊκό πρόθεμα αποδεικνύεται επίσης από το γεγονός ότι το β' συνθετικό σε αυτή την

---

² Για το πρόβλημα του μεσοπαθητικού παρατατικού τέτοιων ρημάτων, δείτε παρακαλούμε την προαναφερθείσα *Σύγχρονη Σχολική Γραμματική* (σελ. 189-192).

- περίπτωση αποκτά τον μεταπλασμένο λαϊκό τύπο του: *ξαναρίχνω* (όχι *ξαναρίπτω), *ξαναράβω* (όχι *ξαναράπτω)³.
23. Η λ. *τζόγια* χρησιμοποιείται στη Νέα Ελληνική μόνο ως κλητική προσφώνηση, όπως μπορείτε να δείτε στο αντίστοιχο λήμμα τού λεξικού.
  24. Ο παρατατικός *έξεα, -ες, -ε...* είναι γραμματικά σωστός, αν και δύσχρηστος.
  25. Οι παρατατικοί των αρχαιοπρεπών ρημάτων που αναφέρετε (των ρ. *κείρω, μέλπω, νήθω, νήφω, κορεννύω* κτλ.), αν και γραμματικά σωστοί, δεν χρησιμοποιούνται στη Νέα Ελληνική.
  26. Οι παρατατικοί *κειρόμουν, κηδόμουν* είναι σωστοί.
  27. Οι προστακτικές ενεστώτα *νήθε, λίμωττε, ρέγχε* κ.ά. είναι ανύπαρκτες στη Νέα Ελληνική και δύσκολα θα υπάρξει πραγματολογικό περιβάλλον που να επιτρέψει τη χρήση τους. Οι γερονδιακοί τύποι *κείροντας, μέλποντας, λιμώττοντας* κ.ά. θα μπορούσαν να θεωρηθούν σωστοί, αν και δύσχρηστοι.
  28. Ο ενικός *σιτηρό* είναι σωστός, χρησιμοποιείται πλέον αρκετά και κλίνεται κανονικά (π.χ. *είδος σιτηρού*).
  29. Η λ. *άμπρα κατάμπρα* είναι άκλιτο λεξικό δάνειο.
  30. Ευχαριστούμε για την επισήμανση του τυπογραφικού λάθους στη λ. *δέντρο*.

Γ. Μπαμπινιώτης

---

³ Ανάλυση του θέματος μπορείτε να βρείτε στο *Λεξικό των δυσκολιών και των λαθών* (Αθήνα 2014: Κέντρο Λεξικολογίας, σελ. 851-2).